

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra hudební výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Mikis Theodorakis a jeho klavírní dílo

Mikis Theodorakis and his piano work

Paraskevi Antoniou

Vedoucí práce: Doc. MgA. Libuše Tichá, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Hudební výchova – Hra na nástroj

2019

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Mikis Theodorakis a jeho klavírní dílo potvrzuji, že jsem ji samostatně ale s radami od vedoucí práce na téma řeckého skladatele. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. července 2019

Paraskevi Antoniou

Srdečně děkuji Doc. Mga. Libuši Tiché, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, za pochopení, zejména za neocenitelné vzhledy do hudby a její interpretace.

ABSTRAKT

Záměrem této bakalářské práce je proniknout hlouběji do Theodorakisova života a hudby komponované pro klavír. Pro analýzu jeho kompozičního stylu a zákonitostí interpretace jeho skladeb jsem si zvolila dvě preludii a jednu sonatinu. Ty jsem analyzovala z hlediska formálního a současně jsem se zamýšlela nad aspekty jejich interpretace. Tyto formální a interpretační rozborů jsem vložila do souvislosti s Theodorakisovým životem a dílem.

KLÍČOVÁ SLOVA

Theodorakis, klavírní dílo.

ABSTRACT

The aim of this bachelor thesis is to penetrate deeper into Theodorakis's life and music composed for piano. To analyze his compositional style and the regularity of his compositions, I chose two preludes and one sonatina. I analyzed them from a formal point of view and I also considered aspects of their interpretation. I have put these formal and interpretative analyzes into context with Theodorakis's life and work.

KEYWORDS

Theodorakis, piano work.

Obsah

Úvod.....	6
1. Základní biografické údaje	
1.1 Stručný životopis autora.....	8
1.2 Základní rodová genealogie.....	12
1.3 Učitele a hudební kroky.....	13
1.4 Theodorakisova rodina	15
1.5 Zahraniční cesty	17
2. Inspirační zdroje tvorby	
2.1 Vztah k pravoslavnému křesťanství.....	19
2.2 Vztah k lidové poezii.....	21
2.3 Vztah k politice	24
3. Analýza Theodorakisovy klavírní tvorby a její využití v pedagogické praxi.....	27
3.1 Rozbor Theodorakisových preludií č.1 a č.11.....	33
3.2 Klavírní koncert č.1.....	40
4. Přehled Theodorakisovy tvorby podle žánrů.....	46
4.1 Soupis Theodorakisovy klavírní tvorby	47
Závěr.....	49
Bibliografie.....	51
Résumé.....	53
Summary.....	54
Přílohy.....	55

Úvod

Mikis Theodorakis patří bezesporu k nejslavnějším osobnostem řecké soudobé hudby. Platí to zejména o oblasti oratorní, kantátové a písňové literatury, kde si vydobyl celosvětové uznání. Neméně úspěšná je také jeho klavírní tvorba.

Jako kyperská studentka jsem ve škole slyšela Theodorakisovu hudbu téměř každý den. Když jsem zjistila, že kromě klavírní, písňové, komorní, vokální a vokálně-instrumentální hudby, Theodorakis napsal i revoluční písně, začal mě zajímat více jeho život. Bohužel při sběru informací o Theodorakisově životě a díle jsem již nemohla s autorem navázat osobní kontakt, a to z důvodu zhoršení jeho zdravotního stavu. Ačkoli je mu 94 let, skládá a píše knihy o svém životě a hudbě. Musela jsem se proto opřít o stávající literaturu o Mikisu Theodorakisovi, především o dvě monografické publikace, které napsal sám autor.

Soubor tří skladatelových publikací pod názvem Trilogie, jejichž první kniha je koncipována jako celek devatenácti tématických kapitol, které vytvářejí osnovu k uvedení faktů i plochu s využitím autentických textů skladatele, nepostupuje chronologicky a není tedy tradiční odbornou monografickou prací. První kniha obsahuje také skladatelovy vzpomínky, rozhovory, krátké komentáře k některým skladbám, výstřižky z tisku a mnoho dalších informací.¹ Ve druhé knize je zařazen přehled jeho uměleckých cest, seznam děl v abecedním řazení a také jednotlivé rozhovory z různých hudebních, či uměleckých časopisů o jeho životě a pobytech v cizině. Důležité na druhé publikaci je obzvláště povídání o inspiračních zdrojích jeho tvorby.² Poslední publikace Theodorakisovy trilogie, obsahuje opět texty, články a rozhovory autora, ve kterých rozvíjí úvahy o filosofických otázkách.³ V žádné z uvedených monografií však nejsou podrobnější rozborů Theodorakisových skladeb. Zde se mi tak otevřel prostor pro můj

¹ THEODORAKIS, M. *Pu na vro tyn psychi mu... musiki*. vyd. Řecko: Ianos, 2016. ISBN 978-618-5141-29-5.

² THEODORAKIS, M. *Pu na vro tyn psychi mu... Techny ke Politysmos*. vyd. Řecko: Ianos, 2017. ISBN 978-618-5141-40-0.

³ THEODORAKIS, M. *Pu na vro tyn psychi mu...Idees*. vyd. Řecko: Ianos, 2018. ISBN 978-618-5141-54-7.

vlastní osobní přínos k práci o Theodorakisově tvorbě , a proto jsem do poslední části své práce zařadila analýzu tří skladeb různého stupně obtížnosti ze skladatelovy klavírní tvorby. V této části své práce jsem se mj. opřela o knihu Mikise Theodorakise *V dialektické harmonii*, kterou napsal spolu s kyperským profesorem Evropské univerzity Kostasem Juliamosem. Autor ve své práci také dodržuje základní zásady muzikologické práce, snaží se odhalit inspirační zázemí skladatelova díla, předkládá utříděný popis skladeb s příslušnými závěry a na konec zveřejňuje soubor jeho dosud nepublikovaných textů a korespondence.⁴

Jelikož se Theodorakisovo klavírní dílo začalo vyvíjet až ve druhé polovině dvacátého století a vyvrcholilo až ve století jednaadvacátém, strukturu a obsah jednotlivých kapitol této práce jsem z větší části upravovala.

Cílem mé práce je tedy seznámit čtenáře s životními osudy Mikise Theodorakise a s jeho klavírním dílem, které představuje jednu z největších oblastí skladatelovy tvorby. Na školách v Řecku i na Kypru jsem si mimo jiné uvědomila, jak je pro mnoho učitelů hudební výchovy obtížné pracovat účelně a smysluplně se skladbami Mikise Theodorakise. Jedním z dílčích cílů mé práce je proto také představit některé klavírní skladby, aby je studenti klavíristé mohli lépe poznat a interpretovat.

⁴ JULIAMOS, K., THEODORAKIS, M. *Sty dialaktyky tys armonyas*. vyd. Řecko: Gutenberg, 2018. ISBN 9789600119787.

1. Základní biografické údaje

1.1 Stručný životopis autora

Mikis Theodorakis patří bezesporu k nejslavnějším představitelům řecké soudobé hudby, i s mezinárodním uznáním. Narodil se 29. července 1925 na Řeckém ostrově Chios a pochází z vojenské rodiny. Jeho otec Jiří byl důstojníkem řecké armády a díky němu se velmi často Thoedorakisova rodina stěhovala do různých měst Řecka. Jeho matka se zabývala domácností. Své mládí strávil na ostrově Lesbos, v Ioaninách, Kefalonii, Patrách a nejdéle v Tripolisu. Od svých šesti let hrál na housle a klavír, od osmi se učil Nauce o harmonii na městské konzervatoři v Lesbosu a v patnácti začal komponovat. Již ve svých sedmnácti letech v Lesbosu uspořádal první svůj koncert. Od roku 1939 pokračuje svá hudební studia na konzervatoři v Aténách, kde se hlavně zabýval harmonií a kompozicí u profesora Filokitose Ekonomidise. Maturitu zde nemohl vykonat.

Na konci roku 1939 se jeho rodina přestěhovala do města Pyrgos, kde poprvé přišel do styku s poezií novořeckých básníků, mezi nimiž byl významný Řecký národní básník Dionysios Solomos, Kostis Palamas, Jannis Ritsos a Odyseas Elites. V létě roku 1940 se opět Theodorakisova rodina přestěhovala do města Tripolis, kde zůstala poměrně 3 roky. Dá se říci, že doba těchto tří let je obdobím tzv. metafyzického zkoumání a studií autora mimo hudbu. Čte Řecké a Německé filozofy, převážně Platóna, starořecké tragické spisovatele a Starý Zákon. Zde se autor zamýšlí o vesmíru a vztahu člověka s ním. Intenzivně se věnuje řecké moderní poezii a nachází pro sebe básníka Jannise Ritsose a jeho dílo **Jarní symfonie**, na jejíž text později komponoval svou symfonii č. 7 (1980) se stejným jménem.

V následujících dvou letech (1941 – 1942) studoval klavírní hru u svého profesora hudby na střední škole. V této době založil čtyřhlasý církevní mužský sbor, který fungoval při pravoslavném katedrálním

chrámu sv. Barbory v Tripolisu. Inspirován starobyzantskou hudbou upravuje jednohlasé melodie do čtyřhlasého mužského sboru. Nejdůležitějším dílem jeho církevní pravoslavné hudby byl **Kasianenin Postní Tropár** (1943), upravený pro čtyřhlasý mužský sbor a cappella. Doba od roku 1940 – 1945 je obdobím porušování lidských prav a svobody, díky II. světové válce. V roce 1943 v Tripolisu při velké demonstraci proti válce, byl Theodorakis zatčen a později mučen Italskými vojáky. Později bojoval proti německým dobyvatelům a kvůli jeho progresivní politické ideologii byl pronásledován policií. Nedlouho žil nelegálně v Aténách, aniž by zastavil svou revoluční aktivitu. Později byl vyhoštěn a poslán na ostrov Ikárie a nakonec byl uvězněn v koncentračním táboře v Makronissosu.

Dalším důležitým obdobím Theodorakisova života bylo období tzv. *heptaetie Jundové – vojenské diktatury* (sedmileté jundové – vojenské diktatury), která vstoupila do Atén 21. dubna 1967 a trvala do 23. července 1974. Již od prvního dne byl prohlášen osobou mimo zákon. V květnu 1967 společně s několika Aténskými demokratickými občany založil první odbojovou organizaci proti diktatuře a byl zvolen prezidentem. V srpnu 1967 byl zatčen Jundovými vojáky a zavězněn v *Averových Vězeních – Φυλακές Αβέρωφ*. Koncem tohoto roku byl opět poslán do koncentračního tábora Oropos. Provedení Theodorakisova díla při koncertech v Řecku bylo zakázáno. Vzhledem k této napjaté politické situaci, mnoho zpěváků přestalo zpívat Theodorakisovy písně. Dvě tehdejší populární zpěváčky, **Maria Farantouri** a **Melina Merkouri**, se odvážily provést Theodorakisovy revoluční písně, po celém světě, aby jednak oznamovaly, že Theodorakis je vězněn a jednak, aby ukázaly v cizině, jak je tvrdé porušování svobody a lidských práv v Řecku. V Orokovském koncentračním táboře se jeho zdraví začalo nebezpečně zhoršovat. V zahraničí již bylo známo Theodorakisovo věznění a osobnosti jako Dimitrij Šostkovič, Arthur Miller, Laurence Olivier, Yves Montand a.j. organizují petice pro jeho osvobození. Díky velkému tlaku z ciziny směrem k důstojníkům Jundy byl Theodorakis osvobozen a v dubnu 1970 se přestěhoval do Paříže. V zahraničí, zejména v Evropě, uspořádal řadu koncertů, setkání

s hlavními představiteli a důležitými osobnostmi jednotlivých států, mluvil o politické situaci v Řecku, organizoval rozhovory ve Státních televizích a mluvil o potřebě pádu diktatury a obnovení demokracii v Řecku. Jeho koncerty jsou svým způsobem i protestem proti jiným státům a národům, které čelí podobným problémům, jako Španělsko, Portugalsko, Irán, Kurdové, Palestinci aj. Sam věřil, že demokracie a svoboda jsou předpoklady míru všech států. V letech 1967 – 1974, kdy byl vězněn v různých místech napsal díla, proti nezákonné politické situaci Jundové diktatury. Některá z těchto děl je písňový cyklus pod názvem „**Revoluční písně**“ (1967), „**Písně odporu**“ (1969), oratorium pro barytonové sólo, velký symfonický orchestr, lidový orchestr a velký smíšený sbor „**Canto General**“ (1970) a kantátu pro baryton, orchestr a smíšený sbor „**Epifanie Averov**“ (1971)⁵.

Ve druhé polovině července roku 1974 se po pádu jundové diktatury vrací do Řecka a uspořádá mnoho koncertů nejen doma, ale i v zahraničí. Současně se zabývá i politikou, buď jako poslanec (1981 – 1986 a 1989 – 1992), nebo jako státní ministr (1990 – 1992), z této funkce nakonec rezignuje. V roce 1976 založil hnutí pod názvem **Kultura Míru**, přednášel o demokracii a lidských právech a zároveň koncertoval po celém Řecku. V roce 1983 získal Leninovou cenu za mír. Některá jeho díla byla napsána na texty, které mluví o míru a osvobození států, jako opery **Elektra** (1995) a **Antigone** (1999). Při příležitosti osvobození Řecka z diktatury byla napsána **Lysistratova opera** (2002), která je považována za hymnus míru.⁶

Jak již bylo zmíněno v předchozím odstavci, po Theodorakisově návratu do Řecka se otevřela cesta, nejen k hudební tvořivosti, ale také k politické činnosti. První volby do Parlamentu, po pádu jundové diktatury, se konaly v září roku 1974. Autor byl kandidátem pro Spojenou levici, nebyl ale zvolen. V dalším volebním období po čtyřech letech byl kandidován Komunistickou Stranou Řecka

⁵ ARCHIMANDRIDIS, J. *Mikis Theodorakis, i zoi mu.* vyd. Atény: Edice Pataki, 2011. ISBN 9789601643410.

⁶ THEODORAKIS, M. *Pu na vro tyn psychi mu... musiki.* vyd. Řecko: Ianos, 2016. ISBN 978-618-5141-29-5.

(Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος – ΚΚΕ) a opět nebyl zvolen. V roce 1981 kandidoval opět za Komunistickou Stranou Řecka a tentokrát byl zvolen až do roku 1990, kdy se příslušná politická strana rozdělila. Kvůli jeho nesouhlasu s rozdělením Komunistické strany se rozhodl, že bude kandidátem za Středopravicovou řeckou stranu, zvanou **Nová Demokracie**, a byl zvolen a 2,5 roku vykonával funkci ministra zahraničí.

Vrchol jeho umělecké kariéry přišel v dubnu roku 1994, kdy mu byl udělen titul univerzitního profesora od University of Quebec. V květnu roku 2017 se stal čestným profesorem European University na Kypru jako profesor hudby a v červnu roku 2018 mu byl udělen titul Doktora filozofie na Univerzitě v Salzburgu.

Jeho skladatelské dílo proniklo do repertoáru mnoha interpretů a stalo se součástí dramaturgie koncertů v Řecku i v zahraničí. Theodorakis je mimo jiné vynikajícím klavíristou a při provádění svých děl se osvědčil i jako doprovoděč při písňových koncertech. Osvědčil také mimořádný talent v oblasti klavírní improvizace. Vystoupil s řadou autorských koncertů v různých městech Řecka a podílel se i na Festivalu Hudba Řeckých skladatelů v Atenách a Soluni. Svě improvizací schopnosti ve hře na klavír předvedl na celovečerních koncertech v mnoha městech Evropy, mimo jiné v Paříži, v Royal Festival Hall v Londýně, v Rusku a ve Spojených státech.

Politicky napjatá doba diktatorské jundy (1967 – 1974) se snažila maximálně omezovat veřejné provádění Theodorakisovy hudby. Byla nazvána jako *tmavá heptaetie*. Po roku 1974 tomu bylo jinak, skladatelé již mohli v hudbě svobodně vyjadřovat své city, a zejména svou politickou ideologii.

Přestože Theodorakise potkalo v životě mnoho nepříjemných událostí jako věznění v koncentračních táborech, válka, diktatura, překážky v tvorbě, mnoho neléčených zdravotních problémů se srdcem, žije šťastným životem plným optimismu. Je výjimečnou a mnohostrannou osobností v oblasti hudby, inteligentním a zábavným společníkem, je velmi charismatický a oblíbený i u dětí.

1.2 Základní rodová genealogie

Otec Jiří Theodorakis se narodil ve Smyrně roku 1894. Matka Aspasia Theodoraki, rodným jménem Pulaki, vyrostla v pravoslavné rodině a narodila se v roce 1898 ve Smyrně. Rodiče se poznali v době zničení Smyrny v r. 1922 a vzhledem k tomu, že otec byl důstojníkem řecké armády, museli opustit město a přestěhovali se do ostrova Chios. Zde se v roce 1925 narodil Theodorakisův první syn Mikis. Otec později povýšil do funkce vyššího důstojníka a musel se přemístit do Ministerstva Národní Obrany do Atén. Theodorakisovi rodiče se hudbou nezabývali profesionálně, ale přesto dědeček Michál, z otcové strany, byl hudebně velmi nadán. Napsal velmi známou píseň v Řecku „**Pote tha kanei ksasteria**“ tudíž, „**Kdy bude osvobození**“. Již od prvního znění této písně byl mladý Mikis velmi nadšen a svým způsobem bylo jeho první setkání s hudbou.

V roce 1932 přišel na svět o sedm let starší Mikisův bratr Jannis. Byl to velmi šikovný, talentovaný a všestranný člověk. Vystudoval novinářství a řecký jazyk a literaturu, později pracoval jako řečtinář na školách, zabýval se kreslením, poezií a jinými rozmanitými činnostmi. Měl velký lingvistický talent a profesionálně překládal z angličtiny do řečtiny pro řeckou televizi. Mikisův bratr měl zvláštní vztah ke staré řečtině a latině. Dokázal stejně dobře zvládnout jak starou řečtinu, tak latinu a nakonec naučil se psát novořeckým a starořeckým písmem. Byl mimo jiné i výborným spisovatelem, básníkem a velmi dobrým muzikantem, hrál na klavír a na kytaru. V době, kdy poprvé odvezli Mikise do koncentračního tábora a otec byl přemístěn na Ministerstvu Národní Obrany v Aténách, bratr Jannis převzal otcovské povinnosti a začal se obětavě a dojemně starat o celou rodinu.

Mikis Theodorakis měl několik spoluprací se svým bratrem Jannisem, neboť na několika jeho písních byl Jannis předvedený jako textář. Vrcholem této spolupráce byl v době, kdy Mikis komponoval na

texty svého bratra další známou řeckou píseň „**Krásné Město**“ – „**Όμορφη Πόλη**“ (1952), z písňového cyklu „**Vkladadeté**“ – „**Λιποτάκτες**“. Výklady obsahu této písně říkají, že, Krásné Město se týká Konstantinupole, anebo Atén. „*Giannis byl skutečným básníkem. Je škoda, že jsme spolu vytvořili tak málo krásných písní. Ale jsem velmi rád, když si uvědomuji, že díky jeho poézii v mých stovkách písní, "Krásné město" se stalo vlajkovou lodí mé práce*“.⁷

Oba bratři měli k sobě velice blízký vztah. Pro Mikise bylo nečekanou a těžkou ranou to, že ho bratr navždy opustil 7. prosince roku 1996. Jannisovi bylo šedesát čtyři let a zemřel na rakovinu plic na Vojenské nemocnici v Aténách. V roce 1957 zemřela Mikisovi matka na rakovinu a o sedm let později zemřel otec na infarkt myokardu.

1.3 Učitele a hudební kroky

První zážitek z dětství, na nějž si Mikis vzpomíná, byl hudebního rázu a již tehdy toto setkání s hudbou vznikla krásná melodie z dědečkové písně „**Pote tha kanei ksasteria**“.

Důležitým mezníkem Theodorakisova hudebního vývoje byla doba kolem roku 1937, kdy podnikal své první krůčky v hudbě, především ve hře na klavír. Tehdy jako dvanáctiletý kluk, na krásném městě Patry, severozápadě Peloponésu, chodil na hodiny klavíru k Janu Papajannisovi, setkání s nímž později považoval za své velké štěstí. Nechával ho hrát jen ty skladby, které si sám vybral, vždy je plynule do další hodiny připravoval a pak pokračovali jinými. Takovýmto způsobem dosáhl Theodorakis velmi brzy vysoké technické úrovně klavírní hry. Theodorakis ve svém dětství kromě klavíru chodil i na hodiny houslí k profesoru Andřeji Ioannisovi, a také do Gymnázialního pěveckého sboru. Zde byl stálým členem a poprvé přišel do styku se sborovými skladbami jednoho z nejvýznamnějších Řeckých skladatelů

⁷ ARCHIMANDRIDIS, J. *Mikis Theodorakis, i zoi mu.* vyd. Atény: Edice Pataki, 2011. ISBN 9789601643410.

druhé poloviny 19. st Nikolaje Kalomirise. Současně se věnuje poslechu symfonických děl Haydna, Mozarta, Beethovena a Verdího. Ve městě Patry autor získal nejen své první znalosti v hudbě, ale také své první hudebně-interpretační zkušenosti v pěveckém sboru, především při vystoupení městského Vánočního koncertu v roce 1938, kdy poprvé sbor zpíval čtyřhlasé Kalomirovy úpravy. „*O Patrách si myslím, že je město velkého obratu v mém životě, neboť od té doby jsem věrný svémz výběru hudby.*“⁸ V válečném období a po doporučení svého profesora klavíru přešel z Patracké hudební školy na konzervatoř do Atén. Tam u významného skladatele, klavíristy a ředitele Aténské konzervatoře Filokytose Ekonomidise pokračoval ve hře na klavír a spolu se začali věnovat základům kompozice. Zde se uvědomuje potřebu komponovat stejnou hudbu tím, že napíše své první melodie na papír. „*Napsat muziku je pro mně potřebou a radostí v životě. U každé skladby, malé či velké, píše také své vlastní poznámky, abych si vytvořil vlastní zvuky.*“⁹ Všechny hudební hodiny s ředitelem konzervatoře byly pro něj zvláštními zkušenostmi. Talentovaný Theodorakis rychle složil zkoušku ze všech teoretických předmětů a byl zařazen do třídy s rozšířenými hodinami harmonie a kompozice. Za úspěšné výsledky v oboru kompozice, Mikis získal mimo jiné i speciální stipendium. Zde se Theodorakisův život začal měnit – pro něho k lepšímu, ale pro jeho rodiče k horšímu – neboť se již zabýval tím, co si od začátku přál. Po válce se věnoval klavíru a kompozici velmi intenzivně, což se jeho rodičům příliš nelíbilo, neboť by ho nejraději viděli buď na studiu architektury nebo matematiky. Theodorakis chtěl být za každou cenu hudebníkem, ale sám nevěděl jakým: klavíristou, houslistou, nebo skladatelem? Aténskou konzervatoř absolvoval v roce 1950 sólovým celovečerním koncertem. Na absolventském koncertě ředitel školy se setkal s Theodorakisovými rodiči a zaručil jim, že se z něj stane úspěšným hudebníkem, zda se bude v životě věnovat hudbě.

Rok 1954 se stal pro Theodorakise dalším důležitým mezníkem,

⁸ THEODORAKIS, M. *Symfonikos Theodorakis*. vyd. Řecko: Patakis, 2008. ISBN 9601623221.

⁹ THEODORAKIS, M. *Pu na vro tyn psychy mu... musiki*. vyd. Řecko: Ianos, 2016. ISBN 978-618-5141-29-5.

kdy získal stipendium do Paříže a po zcela samostatné průpravě k přijímacím zkouškám byl přijat na Pařížské konzervatoři do dirigentské třídy Eugena Bigota. Studium dirigování ukončil úspěšně celovečerním koncertem.

Theodorakisovi studium dirigování nestačilo. V roce 1957 se přihlásil ke studiu skladby a byl přijat do třídy Oliviera Messiana. Svého učitele se velice vážil a podle vlastních slov se od něho hodně naučil. Byl nadšen jeho způsobem komunikace a spolupráce se studenty. Byla to velmi milá osobnost, která svým přátelským přístupem ke studentům dokázala upoutat každého. Theodorakis se na hodiny kompozice velmi těšil, neboť se pracovalo jednak již na profesionální úrovni, jednak považoval Messianovy hodiny za přátelské konzultace. Studium skladby probíhalo v letech 1957 – 1960 a bylo ukončeno čtyřicetiminutovou Suitou pro klavír a orchestr č. 1, kterou napsal v roce 1960. Tím Theodorakis skončil svá hudební studia.

1.4 Theodorakisova rodina

Během úspěšného studia na Aténské konzervatoři vstoupil mladý Theodorakis do života s přípravou více než důkladnou. Začaly se před ním jako skladatelem otevírat nové umělecké možnosti. V tomto období našel nový způsob života a oporu v lidském souznění a rodinném zázemí. Stalo se tak v předposledním roce jeho studia na Aténské konzervatoři, a to v roce 1953, kdy potkal budoucí ženu svého života Myrto Altinoglu. V tomto roce se mladý osmadvacetiletý Mikis a nyní Myrto Theodorakisová vzali na Metropolitním katedrálním chrámu v Aténách.

Myrto studovala medicínu na Lékařské fakultě Univerzity v Aténách. Je to velmi inteligentní a citlivá žena, s krásným úsměvem, která v sobě měla velkou lásku k rodině a všeobecně k lidem „U

velikých mužů je vždy zakritá také velká žena“¹⁰. U ní Theodorakis našel oporu a mnohdy i inspiraci k tvorbě. Byla první osobou, s kterou konzultoval své nápady, myšlenky, jednotlivá hudební témata a jejich spojení, problematiku tvoření hudebního textu atd. Byla to první osoba, která mu na začátku radila, a zároveň i první osoba, která ho na konci každého díla kritizovala. V Theodorakisově životě tato žena hrála velmi důležitou roli jak v jeho tvorbě, tak i v neocenitelném přínosu v domácnosti.

Vrcholem v životě každé rodiny je narození dětí. V roce 1958 přišlo na svět první dítě Theodorakisových jménem Margarita a o dva roky později, tedy v roce 1960, se narodil Jíří. Oba dva vyrostli v Aténách. Již během prvního roku od jejího narození Theodorakis ji věnoval cyklus **Radostné písně**. Ve svých dvaceti letech se vyjádřela těmito slovy: „*Mohla bych být jako můj otec, populární, úspěšná, ale to bych nechtěla, neboť Mikis Theodorakis je pouze jeden*“¹¹. Studovala Dějiny v Paříži, vzhledem k nebezpečné situaci Mikisového zdraví se stará o něj a paralelně organizuje koncerty v Řecku, Německu, Rusku a Americe. Jíří studoval hudbu v Aténách a věnoval se komponování elektronické hudby. Ve svých písních se nechal inspirovat anglickou kapelou Pink Floyd. Jeho melodie přinášejí na mysli obrazy z řecké krajiny, moře a obecně obsahují v sobě hluboce „řecký prvek“, který odlišuje jeho hudbu od zbytku elektronické hudby té doby. Jinými slovy se jeho skladby vždy dívaly na budoucnost. Napsal 32 hudebních skladeb, 2 písňová Alba pod názvem „Nothing in Mind“ a „The roles of game“.

¹⁰ ISIGONI, M. *Polyagapimeny mu Myrto*. vyd. Řecko: Libanis, 2006. ISBN 960-14-1201-8.

¹¹ HOLST, G., MASSINE, L. *Mikis Theodorakis: o anthropos, o dymiurgos, o musikos, o politikos, o Kritikos ke o ikumenikos*. vyd. Chania: Perfektura Chania, 2005. ISBN 960-86576-8-7.

1.5 Zahraniční cesty

Kromě krátkodobého působení (1954 – 1960) v Paříži byl Theodorakis pozván na kratší dobu téměř do všech evropských zemí, SSSR a USA. První Theodorakisová cesta do zahraničí se uskutečnila v roce 1957 a směřovala do Moskvy. Tam byl účastníkem Světového festivalu mládeže a v kategorii Instrumentální hudba získal za svou Suitu č. 1 zlatou medaili od předsedy poroty Dmitrije Šostakoviče.

V roce 1965, Theodorakis navštívil Německo, konkrétně Berlín. Tam se osobně společně seznámili s významnými hudebními osobnostmi, jako Pablo Casals, Darius Milhaud a Zoltan Kodály.

Hned další rok Theodorakis odjel do Francie, a to do Paříže na krátkodobé semináře fugy a kontrapunktu na Pařížské konzervatoři na pozvání svého bývalého ředitele.

Když byl v zahraničí kvůli juntě, Mikis Theodorakis pořádal tisíce koncertů doprovázených rozhovory v novinách a rádiích, vystoupení v televizi proti juntě téměř po celém světě. Průměrně dvacet koncertů měsíčně po dobu čtyř let. Trvalé téma, Řecko. Jediný v Nizozemí během prvního turné v 1972, on dělal patnáct koncertů. Udělal tři kola Itálie, Anglie, Německa. Čtyři časy ve Francii. Dvakrát v Nizozemsku, Belgii, skandinávských zemích, Švýcarsku, Rakousku, Izraeli, Kanadě, USA, Jugoslávii, Libanonu, Tunisku, Austrálii a Mexiku. Dvakrát v Jižní Americe, dvě v Kanadě a Argentině s více než dvaceti tisíci lidmi a mimo stadion ostatní. Ve Venezuele křičeli jméno skladatele více než třicet tisíc lidí. V desítkách zemí, které navštívila, spojí více než dva miliony posluchačů.

Zajímavá byla jeho návštěva v Chili, v roce 1973. Premiéroval by velké dílo Pabla Nerudy „**Canto General**“, ale z nájatých politických důvodů se tento koncert nikdy neuskutečnil. Jako hluboce věřící člověk navštívil řadu kostelů. Jednou vstoupil do jednoho chrámu a vzbudil mimořádnou pozornost tím, že snad byl jediný, kdo se pokřičoval. Soukromě mu poté vysvětlili, že do takových prostorů se smí vstoupit jen jako do muzea.

Theodorakis kromě všech svých návštěv v různých evropských či mimoevropských zemích byl i pozorovatelem na některých hudebních festivalech v zahraničí, a to dvakrát v Miláně (1964 a 1966) a jednou na Maltě (1971). Pozoruhodná byla též jeho účast v porotách sborových soutěží, speciálně v Belgii, bývalé Jugoslávii, Francii, Maďarsku, Berlíně a Moskvě. Za zmínku též stojí i jeho koncertní činnost, zejména v USA, Austrálii, Německu, Rakousku a Francii, kde také proběhla řada jeho autorských koncertů.

V těchto souvislostech se Theodorakis seznámil s celou řadou významných osobností hudebního života jako Dmitrijem Šostakovičem, Paulem Hindemithem, Zoltanem Kadájem. Setkal se též s osobnostmi světové politiky, např. s Ernestem Che Guevarou, Fidelem Kastrem, s Americkým prezidentem George Bushem, se prezidentem Sovětského Svazu Sergejem Korbačovem, se světovým filmovým Řecko-americkým hercem Denisem Savalou, dokonce společně s ním při provedení muzikálu „**Zorbasův Tanec**“, tancovali na pódiu. Jeho skladby byly provedeny různými uměleckými soubory jako Beatles, Shirley Bassey Edith Piaf a řadu dalších.

2. Inspirační zdroje tvorby

2.1 Vztah ke pravoslavému křesťaství

Inspiračním zdrojem mu byly písně, které se zpívaly doma, život v sousedství, kostel, pouliční a karnevalové serenády a dostaveníčka. Skladatelovým prvním opravdovým hudebním zážitkem bylo, když ho městský metropolita vybral, aby zpíval „Ai yeneai pasai“ a to v tom smyslu, že se účastnil jako interpret. Byl to pro něj nezapomenutelný zážitek, který si pamatoval po celý život. V 1941 řídil kostelní sbor svaté Varvary v Tripolisu a začal psát hudbu, jež byla ovlivněna byzantskou hudbou (Se Ymnoumen, Cherubínské písně). Okouzlen osobností Ježíše Krista a jeho učením často chodíval do kostela, kde zpočátku zpíval ve sboru, a v roce 1942 vytvořil vlastní soubor sborového zpěvu, pro který každou neděli skládal nová církevní díla. Skládá své nejvýznamnější dílo tohoto období, Kassiani, která je představena následující rok a zpívá se večer na Velké úterý. Tropář Kassiani pro čtyřhlasý mužský sbor a cappella složil Mikis Theodorakis na počátku roku 1942. Později, v roce 1984, zkomponoval verzi pro smíšený sbor, rovněž bez doprovodu nástrojů. Existuje však také symfonická verze díla, která byla již nesčetněkrát uvedena v koncertním provedení. Sám Mikis Theodorakis přiznává, že jeho raná sborová díla vznikla proto, že „existovala naše vlastní živá tradice, a to jak v církevních, tak ve sborových dílech. Proto považuji své dílo ‚Kassiani‘ za něco, řekl bych, takřka nevysvětlitelného, když беру v úvahu těch pár technických prostředků a minimum zvuků toho období. Je to ostatně jediné dílo té doby, které považuji za natolik významné, že ho můžu postavit do jedné řady spolu s ostatními skladbami svojí pozdější tvorby.“ Dílo ‚Kassiani‘ Theodorakise bylo napsáno a představeno v Tripolisu, když bylo skladateli pouhých 17 let. Melodie hymnu je jasně ovlivněna dobovou polyfonií a nesouvisí s

byzantskou melodií tropáře, i když některé prvky tropáře obsahuje.

Kdysi si uvědomil, že pokyn „milujte se navzájem“, tedy motiv lásky, je koherentní dokonalost harmonie, fakt, který ho přivedl blíž ke křesťanství. Stejně jako většina lidí si jako nejvyšší cíl svého života kladl hledání Boha. Jeho otec, Giorgos Theodorakis, zanícený čtenář a obdivovatel Starého zákona, ovlivnil skladatele natolik, že když v prosinci 1944 bojoval plných 33 dnů se zbraní v ruce, měl s sebou Bibli. Boha hledal bez určité formy a podstaty a s pomocí poetické řeči a hudby.

Přibližně 40 let dělí první Theodorakisův počín ve skládání náboženské hudby („Kassiani“, 1942) od vzniku Requiem (1984), které je věnované obětem masakru v Kalavryta (13. prosince 1943). Dílo, které se také nazývá Zádušní mše pro sólistu, smíšený sbor, dětský sbor a orchestr, je hudební „poctou památce národních hrdinů naší moderní historie“, jak autor uvádí ve vysvětlující poznámce k dotisku partitury Rekviem. „Základní rozdíl mezi dílem Requiem a mými předchozími církevními díly spočívá v samotné struktuře melodičnosti i v jeho harmonizaci. Velice důležité je kromě toho použití sborových hlasů i vztah mezi třemi základními hudebními materiály, zejména sólisty, smíšeným sborem a dětským sborem.“¹² Skladatel napsal 7 symfonií a ve všech je určitý církevní prvek. Objevuje se v nich vedoucí Psaltis, Izokrates a autor používá chvalozpěvy Velkého pátku a žalmy. Všechny symfonie obsahují vypravěče, sólisty, sbor a klavír.

Věrný odraz univerzální harmonie spočívá v harmonickém soužití a souhře mezi apollinským a dionýským duchem. Mikis Theodorakis věřil v sílu dvanácti bohů. Apollón byl především bůh Řeků. Za hledáním a dobýváním Krásna je tendence k Absolutnímu a nadvláda čistých myšlenek. Starověcí Řekové považovali Dionýsa za rovného Apollónovi. Z mýtů je nám známo, že bůh vína Dionýsos byl představitelem opilosti, která patří k životu lidí. Rovnováha mezi dionýským a apollinským duchem vede k absolutní harmonii, kterou

¹² HOLST, G., MASSINE, L. *Mikis Theodorakis: o anthropos, o dymiurgos, o musikos, o politikos, o Kritikos ke ikumenikos*. vyd. Chania: Perfektura Chania, 2005. ISBN 960-86576-8-7.

najdeme v úspěších řeckého myšlení a umění od tragédie a sochařství až po architekturu. Autor sám věří, že jeho dům postavený naproti Akropoli je dar bohyně Athény, bohyně války.

Po jednom vystoupení - klavírním koncertu se skladbami Mikise Theodorakise - okomentoval sám skladatel výkon sólisty ve skladbách „Malá suita pro klavír“ a „Sonatinu pro klavír“ takto: „*Ve svém hraní kombinuje Apollóna s Dionýsem. Má schopnost stát se v jednom okamžiku Apollónem, a v druhém Dionýsem. To je opravdu velmi obtížné. Jako bys cítil světlo!*“¹³

2.2 Vztah ke lidové poezii

To, že v díle Mikise Theodorakise koexistuje „lidová“ a „symfonická“ hudba, představuje pro něj živelnou potřebu, díky níž jsou on sám i jeho hudba jedinečnými zjevy v oblasti mezinárodní hudby. Přitom se Theodorakis neustále pohybuje mezi těmito dvěma světy a snaží se je sjednotit do jednoho jediného. Skutečnost, která vyvolává otázky, rozpory, odmítnutí, ale také obdiv, a v každém případě potíže s pochopením této jedinečnosti. Až dosud skladatelé používali jeden z těchto dvou „jazyků“, přičemž evropští muzikologové vymezili zřetelné hranice mezi různými druhy hudby: lehká, těžká, vážná, zábavná. Navíc na Západě neexistuje lidová hudba v tom smyslu, který jí dáváme v Řecku. Slovem „folklór“ myslí Západ lidovou, taneční a lidovou hudbu, což jsou kategorie nižší než evropská hudba, zejména symfonická. Pod lidovou hudbou v Řecku máme na mysli hudbu od starověku až do konce padesátých let 20. století. Současná lidová hudba se vyvinula z lidové písně a byla posílena o využití tradičních nástrojů, kytar, bouzouki, baglam a bicích nástrojů. Theodorakis měl už jako velmi malý chlapec dar „rodit“ melodie. Melodie s určitými rysy, které se hrají a zpívají do dnešních dní.

¹³ THEODORAKIS, M. *Pu na vro tyn psychy mu... musiki*. vyd. Řecko: Ianos, 2016. ISBN 978-618-5141-29-5.

Jeho smysl pro zhudebňování poezie se objevil, když mu bylo 13 let. Již v roce 1938 zhudebňoval básně velkých řeckých básníků. Pro Mikise Theodorakise byla řecká poezie skrytým pokladem, který právě on chtěl vynést na světlo boží. Pro skladatele je zjevné, že lidé komunikují nejprve hudbou a teprve pak jazykem. „*Největším Theodorakisovým přínosem pro řeckou kulturu je to, že svou lidovou hudbou dal národu do úst lidovou poezii,*“¹⁴ říká skladatel a Theodorakisův přítel Manos Hadjidakis. Povzbuzen úspěchem chtěl metodicky pokračovat po stejné cestě, ale vládnoucí junta mu v tom zabránila. Načež došlo k následujícímu paradoxu: Mezi řeckými lidmi jeho hudba zůstala „stát“ v jeho již známých dílech (která ovšem poslouchali tajně, protože junta jeho hudbu zakázala hrát), avšak on dál tvořil ve stopách post-symfonické hudby a nezastavila ho ani řada věznění, ani vyhnanství. Škoda, že jedinými posluchači byli tenkrát jeho spoluvězni a po roce 1970 je poslouchají pouze cizinci v zahraničí. V Řecku byla v tomto období jenom populární hudba, problém byl sociálně-politický a samozřejmě finanční.

V roce 1959, už v Paříži, zhudebňuje skladatel báseň „Epitaphios/Epitaf“ řeckého básníka Yiannise Ritsose, tedy báseň publikovanou v roce 1936. Zhudebnil ji v autě, když čekal na svou ženu, která šla nakupovat, a noty si zaznamenával do knihy, kterou mu poslal sám básník. Orchestraci provedl jiný řecký skladatel, ovšem s takovým výsledkem, že se nelíbila ani Theodorakisovi, ani básníkovi, a tak nakonec orchestraci provedl sám Theodorakis. Se dvěma verzemi díla Epitaf vypukla „malá občanská válka“ kvůli estetickým a společenským názorům, které tyto dvě verze reprezentují. Tato práce zároveň představuje vlastní „odbočku“ ke kořenům, řecké lidové hudbě, představuje odpoutání se od symfonické hudby, a to na dlouhé období. Ve verzi Mikise Theodorakise dílo zaznamenává velký úspěch. Ritsos tedy skladateli řekl: „Dosud jsem byl toho názoru, že každý druh umění je soběstačný a nepotřebuje pomoc druhého. Ale když jsi

¹⁴ LOGOTHETIS, J. *Thriskia mu ine i Ellada*. vyd. Řecko: Ianos, 2017.

napsal Epitaf a později samozřejmě Romiosyni, která byla tvým vrcholným dílem, tehdy jsem si opravdu řekl, že tady je jedna cesta, jak se poezie přes hudbu může přiblížit k těm lidem, ke kterým by se jinak nepřiblížila možná nikdy.“ Nějak takto je „Epitaf“ rozhodujícím, zlomovým momentem v životě a kariéře řeckého umělce.

Básní, které zhudebnil, je mnoho a u řeckého i u zahraničního publika zaznamenaly velký úspěch. Dílo „Axion Esti“ napsal v roce 1959 řecký nositel Nobelovy ceny Odysseas Elytis. V září 1960, poté, co skladatel, jak sám říká, "zhltal text jedním dechem", od první do poslední stránky, vrhnul se okamžitě do práce na zhudebňování. Měl dva vzory, jedním byla Bachova oratoria, árie, recitativy a korál. Druhým vzorem mu byla liturgie, kde máme chvalozpěvy kněží a tropáře. Trvalo tři roky, než dílo dokončil. Jde o básnické dílo ve formě církevní liturgie, vyprávění dramatu a vášně helénismu, jehož původním záměrem bylo představit světu moderní mši. V říjnu 1964 proběhlo první představení a Theodorakisova božská hudba inspirovala celý národ.

Když byl v roce 1967 uvězněn ve věznici Averof, kde se jeho zdraví velmi přitížilo a ani jeho psychický stav nebyl dobrý, rozhodl se Mikis Theodorakis zhudebnit báseň řeckého diplomata, básníka a prvního nositele Nobelovy ceny v zemi Giorgose Seferise „Epifania, 1937“. Tvůrce – skladatel tvořil za aktivního přispění svých spoluvězňů a byl tolerován svými dozorci, kteří zjevně chtěli ukázat, že se lidem, na rozdíl od toho, co se v okolním světě děje, ve vězení daří vlastně dobře. *„Jsem velmi spokojený se svou prací na EPIFANIA. Přidal jsem k lidovému zpěvákovi a lidovému orchestru šest hlasů. Tři ženské a tři mužské. Je to jeden krok vpřed. Ale kontrast je nadmíru bolestivý. Tyto zvuky na notové osnově představují prostorové vyvrcholení svobody. Vykoupení je dokonalé. Vidím a slyším, jak se hlasy objímají, srážejí, sjednocují.“*¹⁵

¹⁵ THEODORAKIS, M. *Symfonykos Theodorakis*. vyd. Řecko: Patakis, 2008. ISBN 9601623221.

2.3 Vztah k politice

Pro Theodorakise měl pojem politika (a samozřejmě i má) výrazný symbolický význam. Politika s výhradním příjemcem, jež představuje lid, pro něj znamená odvážnost, nezištnost, radikalismus, průlom, přesah a jednotu. Politik Theodorakis svými činy odmítal nálepky stranické loajality, a proto zůstal zpravidla „demonstrativním“ v zájmu celku. Jakýkoliv zásah do mocenských „her“ je řízen pevnou politickou filosofií. *“Pokud od těchto her závisí to, že se lidé stanou svobodnými, stojí to za to zaplést se do politiky, a možná někdy náhle jako trojský kůň zvrhneš chod dějin a otevřou se ti velké dveře a vejde světlo, lid konečně rozbije svá pouta a svobodný postaví nové Řecko. Jen tak může být souzen celý můj příběh. Já jsem živil řecký lid písněmi, to znamená sny.”*¹⁶ Je zklamáním, že strany v moderním Řecku nevydržely břemeno svébytné plodné osobnosti Theodorakise. Zatímco se vedení stran všech odstínů v průběhu let ze všech sil snažila o spolupráci s ním, nakonec žádná z těchto stran neodolala pokušení ho zavrhnout po společném objevení jeho averze k stranické poslušnosti. Theodorakis svou vlasteneckou činností ve vzdálené minulosti, v roce 1940, když mu bylo patnáct let, čelil fašistickým zvěrstvům. Ideologicky se připojil k řadám EAM v boji za národní znovuzrození. Jeho zatčení fašisty a následné odsouzení k smrti během dospívání se proto navždy stanou odrazovým můstkem jeho ideologické orientace.

V období těsně před osvobozením (v roce 1944) sloužil jako druhý tajemník Komunistické strany v Nové Smyrně, kde se také aktivně účastnil prosincové bitvy jako důstojník bez pověření a poté kapitán. Po porážce, již ilegálně, zorganizuje první komunistickou buňku a poté se stává tajemníkem pro osvětovou činnost v Athénách. V březnu 1946 se vážně zraní, bude zatčen a později, ve víru občanské

¹⁶ LOGOTHETIS, J. *Thriskia mu ine i Ellada*. vyd. Řecko: Ianos, 2017.

války, bude vyslán do vyhnanství na ostrov Ikarie. Opětovně bude zatčen v roce 1948, za aktivní činnost jakožto vedoucí sektoru sebeobran, následně bude mučen a znovu vyhoštěn. Konkrétněji v první části tohoto textu je mladý politik Theodorakis popsán v kritickém období 1940-49. Odtud pramení jeho vrozená vlastenecká vášeň k obraně svobody a individuální důstojnosti. Již jako mladík se cítil zralý bojovat s fašistickým dobyvatelem, postavit se proti jakékoli formě autority, vytrvale se stoicitou a nesobeckostí následných zkoušek. Jeho averze k útlaku a fašismu přispěla k jeho spontánnímu postoji v marxistické ideologii skrze romantickou víru, že marxismus ztělesňuje jedinou teorii, která ideálně harmonizuje lidské vztahy.

Po svém návratu do Řecka v roce 1960, Theodorakis zcela odevzdán a ponořen do nového druhu hudební tvorby, zavedl koncept lidových koncertů a posiloval přímou komunikaci s lidmi ze středních vrstev, ale i z okraje společnosti. Politik Theodorakis v období před nástupem junty, tedy v letech 1964-67, představoval symbol středolevicového smýšlení. Byl vůdcem levicové mládeže a poslancem strany Jednotné demokratické levice. Dne 21. dubna 1967, přejde po převratu do ilegality.

Jen dva dny po nástupu junty, sepíše svou první odbojovou zprávu a zároveň přistupuje k založení Vlastenecké fronty. Bude zatčen v srpnu '67, znovu uvězněn a uvržen do vězení Averof, kde také později napíše své velké dílo „Epifania Averof,“ kantátu, ve které zhudební 16 z celkově 32 básní, jež po dobu svého věznění napsal. Stejnojmenné album obsahuje jejich živou nahrávku z Paříže. Nahrávky se účastní lidový orchestr, dva ženské a dva mužské hlasy. Později je Theodorakis převezen do koncentračního tábora Oropos a nakonec je vyhoštěn z Řecka, poté, co se na jeho obhajobu zvedla vlna solidarity mnoha světových osobností. Zejména díky iniciativě Dmitrije Sostakoviče, Leonarda Bersteina a Arthura Millera Theodorakis přijíždí do Paříže 13. dubna 1970. Vedoucí "Vlastenecké fronty" pokračuje ve svém boji. Seznámí se s Nerudou. Turné po celém světě a tisíce koncertů věnovaných obnově demokracie v Řecku z něj činí živý symbol odporu proti diktatuře.

Mikis Theodorakis v roce 1974 kandiduje se Spojenou levicí, ale nebyl zvolen. V roce 1978, mu byl učiněn návrh, který přijal, a rozhodl se kandidovat na starostu Athén, podporovaný Komunistickou stranou Řecka, ale nebyl zvolen. V roce 1981 se mu podařilo být zvolen poslancem ve volebním obvodu Pireus, a to opět z kandidátky Komunistické strany, stejně tak jako v roce 1985. V roce 1990 s rozpadem Komunistické strany a vzhledem k nesouhlasu s touto situací, se rozhodl, že se nechá zvolit jakožto nezávislý poslanec spolupracující s Novou demokracií, středopravicovou politickou stranou. V parlamentu se pak věnuje se konkrétně problematice drog, vzdělávání, kultury a usmíření mezi Řeky a Turky. Z vlády odchází v dubnu 1992 a na dva roky se ujímá vedení hudebních souborů řeckého rozhlasu a televize.

Politik Theodorakis v letech 1989-1996 byl prorocký, odvážný a průkopnický ve svých rozhodnutích, ostatně tak tomu bylo vždy i v minulosti. Theodorakis to je odbojový duch, revolucionář, komunista a levičák v krizových pro národ okamžicích (1942-44,1945-49,1960-67,1967-74), hloubavý usmiřovatel, politik nepředvídatelného vývoje (1974-75,1989-92). Navzdory všemu však vždy a plně odevzdaný ve službách masového hnutí, člověka, sociálního procesu, společnosti národů. A v podstatě vždy sám na stranické a politické scéně.

3. Analýza Theodorakisovy klavírní tvorby a její využití v pedagogické praxi

Hudba Mikise Theodorakise v Řecku, ale také zejména na Kypru, je známá nejen na hudebních školách, ale je povědomá i široké veřejnosti, která se hudbou nezabývá. Již na základních školách, na školních oslavách a koncertech můžeme slyšet hudbu Mikise Theodorakise všude a na všech stupních. Již na prvním stupni základní školy, kde nejsou hudební školy, si ji děti v hodinách hudební výchovy zpívají nebo se ji učí od učitelů kytary, mandolíny, flétny, metalofonu nebo xylofonu. Bohužel, ve věku 6-12 let nejsme obeznámeni s jeho symfonickým dílem a klavírními skladbami. Vyučovány jsou známé melodie z jeho písní nebo taneční skladby, jako např. „Zorbas“, „Papíroví draci“, kdy skladatel napsal také několik skladeb pro malé děti, přičemž tato konkrétní sbírka skladeb se jmenuje „Skladby pro dětičky a děti“. „Sen a zázrak“ je dílo inspirované hudbou a skladbami Mikise Theodorakise, kdy sám skladatel myslel na to, že jeho hudbu budou moci poslouchat děti a budou ji také moci porozumět. Nemají tudíž jen příležitost si tyto písně poslechnout, ale mají možnost je také „prožívat“. Diváci jsou vtaženi do divadelní hry, která je dokonale podpořena scénou, hudbou a písní. Prostřednictvím poezie, lyriky a komického prvku se toto dílo dotýká „nadčasového“ dobrodružství a zkoušek lidské existence. Výsledkem je velmi kvalitní, odlehčené, dojemné představení s hlubokým podtextem, kterému mohou porozumět i děti. Lze říci, že Mikis Theodorakis je srozumitelný pro malé děti, avšak obtížnější a komplikovanější pro starší generaci.

Jak rosteme, dostáváme se hlouběji k podstatě díla skladatele. A to nejen na hudebních školách, ale také u dětí, které se zabývají poezií a literaturou. Písemný projev Mikise Theodorakise je vícerozměrný a různorodý: je to projev poetický, politický, teoretický a filosofický. Vesmírná harmonie, kterou nám skladatel odhaluje, je podstatou vesmíru, skrze který člověk vidí, slyší a chápe Kosmos jako estetickou bytost a sám sebe jako jeho nedílnou součást. Vesmírná harmonie,

kteřá je na hudebních školách vyučována již od středních škol, je totožná se Slovem Starého zákona jako počátek Genesis a jako počátek stvoření světa. Ukazuje nám jednotu harmonie a slova: harmonie je racionální a slovo harmonické. Zde musím zdůraznit, že Vesmírná harmonie Mikise Theodorakise není fantastickým metafyzickým pojmem. Odkazuje na oblohu, avšak nikoliv na neviditelná a nepochopitelná nebesa. Jeho vizí není člověk jako stigma směru skutečného života. Je to historická, dokonalá forma lidského života společnosti a lidského cíle s lidskými měřítky, která řídí stvoření člověka a jeho vůli.

Mikis Theodorakis zbožňuje děti a dokonce ve věku 94 let navštěvuje stále velké množství škol. Měli jsme to štěstí, že když jsem navštěvovala střední školu, přicestoval na Kypr a naši školu navštívil. Hovořil na téma, které jsem zmínila, a sice o vesmírné harmonii, a ve svém projevu řekl: „Věřil jsem, že umění je jedinou silou, která v nás může vytvořit mikrokosmos, jež plně odpovídá vesmíru. Může do nás přenést zákon, který určuje harmonii vesmíru. Udělat z každého z nás mikroskopické sluneční a obecné hvězdné systémy. Aby tak každý z nás mohl být „naladěn“ v souladu s kosmem, který nás obklopuje. Harmonizovat naši vnitřní harmonii s harmonií celosvětovou. A tak se staneme živými částicemi jediné harmonie, a sice vesmírné. Podle mě toto zakončení odpovídá svrchovanému životnímu cíli“. Pro studenty je Mikis Theodorakis velkou inspirací, a to nejen pro studenty hudebních škol, ale i pro všechny studenty. Inspirací pro skladatele, který je inspirací pro studenty, byl jeho otec. Zajímal se o astronomii a trval na tom, že s ním bude hovořit o nebeských tělesech, souhvězdích a galaxiích, a tím se nakonec nebeská klenba hluboce vryla do duše skladatele a stala se součástí jeho duchovního světa. V každé své hudební i nehumební knize Mikis Theodorakis představuje své dílo jako galaktickou mapu na listu formátu A2, která se vždy nachází v zadní části jeho knihy. Byl tak veden k tomu, aby poslouchal, nebo si myslel, že poslouchá, stejně jako Pythagoras, hudbu planet a nebeských sfér, aby dospěl k formulaci teorie o vesmírné harmonii, která v podstatě opakuje to, co již Pythagorejci odhalili před 2 500 lety. „Tak jsem

zcela sám objevil hudební stupnice a harmonii hudby, což byl pro mě zvláštní pocit, jako bych já sám vytvářel svůj vlastní svět, jako by do té doby nebyla známá existence a díla velkých skladatelů“, řekl nám. Chtěl sdílet samostatně svou filosofii a své myšlenky o každém svém díle. Vymezuje své mentální a duchovní stigma ovlivněn zahraniční okupací (1941-44), Ježíšovým učením, novodobými básníky, starověkými filozofy, Pythagorovou teorií čísel a jejich vztahem k hudbě. Starší žáci ve školách čerpají z různých knih skladatele, které hovoří o harmonii a kontrapunktu. Ve své knize „Anatomie hudby“ uvádí, že *„Vnější prvky se stávají vnitřními. Ideál je spatřován více pohledem fantazie, pohledem mysli, než skutečným pohledem, který se stává čistě praktickým. Pomáhá nám čist noty, avšak jakmile se zrodí zvuk, oči přestávají být důležité, stejně jako vnější svět.“*¹⁷

Tak nějak se my mladí v Řecku i na Kypru dostáváme hlouběji do světa skladatele. Pouze s částí jeho myšlenek, které jsou však velké a důležité pro jeho kariéru v uměleckém světě. Mikis Theodorakis navštívil spoustu škol v Řecku a na Kypru a vyučoval zde svou teorii, harmonii, kontrapunkt a melodičnost své hudby. Díky skladateli jsou v Řecku, ve městech Kerkyra, Athény a Thessaloniki, tři státní vysoké školy specializované pouze na hudbu. V 60. letech navrhl, aby byla na Univerzitě v Athénách zřízena Katedra muzikologie a tento jeho návrh byl realizován v 80. letech zřízením Katedry muzikologie na Univerzitě v Thessaloniki, poté na Univerzitě v Athénách a nakonec v roce 1992 na Jónské univerzitě v Kerkyře. V tomto věku, tj. ve věku 17 let a na univerzitní úrovni, začínají studenti hrát klavírní skladby Mikise Theodorakise. Profesori na Kypru a v Řecku nepovažují „klavírní kompletní práce“ Mikise Theodorakise snadné pro studenty mladšího věku. Dříve jen zřídka existovaly nahrávky 12 preludií skladatele, které jsou obvykle prvními klavírními skladbami, jež se vyučují. V současné době existují dvě nahrávky řeckých sólistek, z nichž jedna je originální a jako jediná je předmětem doktorandského studia s názvem klavírní dílo Mikise Theodorakise. Tato sólistka navštěvuje

¹⁷ THEODORAKIS, M. *Symfonikos Theodorakis*. vyd. Řecko: Patakis, 2008. ISBN 9601623221.

obě země a vyučuje výhradně a pouze klavírní skladby skladatele a koncertuje po celém světě, aby upozornila na jeho nepublikovaná díla, která představuje v celosvětovém provedení.

Mezi skladatelovými „klavírní kompletní práce“ , kromě jeho 11 preludií, jsou sklady jako „Baletní suita 'Alexise Zorbase'“, která je opět vyučována na univerzitách a je považována za vzácnou a výjimečnou. Theodorakis tuto skladu původně v roce 1976 napsal pro symfonický orchestr, dvě buzuki a smíšený sbor. V roce 1988 napsal některé z těchto částí pro sólový klavír. Při psaní této suity se skladatel inspiroval filmem „Alexis Zorbas“, ke které sám napsal hudbu. Byl inspirován tímto dílem a usiloval o průlom v různých proměnách Zorby, když Theodorakisova hudba je na filmu nezávislá. Pro klavír byly napsány skladby jako „Svítání: Lento“, „Andante“, „Tempi di Zeimpekiko“, „Zorbův vstup: Allegro – Poco meno“, „Madam Ordans: Adagio“, „Chasapiko: Andante“, „Tsifteteli: Andantino“, „Largo“, „Larghetto - In Stesso tempo“ a finále „Tempo di Chassapiko - Vivo - Allegro molto - Tempo di Chassapiko – Presto.“¹⁸

Součástí jeho klavírních děl, které byly k dispozici jako výběr skladeb pro přijímací zkoušky na hudební lycea v Řecku a na Kypru, je také „Menuetto v A dur: Moderato“, malá klavírní skladba, která je vyučována v prvním ročníku lycea nebo dokonce i na gymnáziu v závislosti na úrovni studenta. Tanec na dvojdílné formě (A-B) a $\frac{3}{4}$ rytmu. „Waltz v C dur: Allegro vivace“ (1943), který si spousta studentů třetího ročníku lycea zvolila jako svůj koncertní kousek, neboť harmonie použitá skladatelem se opravdu podobá kompozici romantické éry. Mikis Theodorakis řekl, že „Sonatine pour piano“, jako dílo bylo ignorováno, i když si to nezaslouží, ale i přes to je hrdý na své klavírní dílo. To znamenalo „velký krok“ ve skládání jeho klavírních děl. Byla to jeho největší ambice a také jeho největší dar pro řecké lidi. Technika psaní pro klavír je ovlivněna krétskými tradičními nástraoji. Jednoduchost ve stylu a zejména v harmonickém jazyce je trendem nové generace řeckých skladatelů ve snaze vytvořit školu.

¹⁸ THEODORAKIS, M. *Symfonykos Theodorakis*. vyd. Řecko: Pataki, 2008. ISBN 9601623221.

Tato škola je vlastněna Mikis Theodorakisem a dalším řeckým skladatelem, Manos Hadjidakisem, který byl stejného věku. „Naše první setkání s Manosem Hadjidakisem bylo na jaře roku 1945. Byli jsme oba z našich skladatelů, s mistrovskými díly symfonické hudby. Řecko bylo tehdy zničenou zemí a nejzávažnější, nejistou budoucností. Němci možná byli pryč a lidé by žili radostí ze osvobození, ale my všichni nebo téměř všichni z nás věděli, že naše štěstí je dočasné a že před námi jsou nové zříceniny. Naše první soužití s Manem bylo v královnách bretaňského divadla. Napsal hudbu pro "Léto budeme sklízet" od Alexis Damianos a já jsem trénoval s malým sborem.“¹⁹ Tato dvojice skladatelů vzala prvky západní hudby, které západní hudba vzala jako prvky ze starověkého Řecka a nyní to dokončit. Rytmus, kontrapunkt, orchestrace, ale zejména melodie, vytvářejí hlavní rysy jejich děl. Harmonie zůstává velkým problémem, jelikož barevná harmonie je prvkem, který je zcela cizí hudebnímu cítění Řeků.

Mikis Theodorakis chtěl do této školy přinést nové způsoby vyjádření. Na jedné straně se jedná o hudbu ovlivněnou řeckou tradiční hudbou a na druhé straně v atmosféře moderního umění. V roce 1955 s velkým úspěchem natočil první koncert Sonatinu a dvě Passacaglii pro dva klavíry ve střední Evropě.

"Sonatine pour piano" je věnována řeckému skladateli Manosovi Hadjidakisovi. Tato Sonatina není tradiční sonátinová forma. Je rozdělena do čtyř částí. První část je Vivo - Poco meno - Tempo primo. Má dvě intermezza. Jak víme, že intermezzo je italský termín, označující něco „vloženého mezi“. V hudbě představuje buď drobnou hudební skladbu nebo mezihru. Skladatel ji použil jako drobnou hudební skladbu. Poslední část je Allegro molto vivace - Andantino - Tempo primo - Poco sostenuto - Andantino a Piu mosso. V sonatině se obvykle vyskytují tradiční řecké prvky, jako např. cikanská stupnice, která se v Řecku velmi používá.

Další skladba „Fantazie v g moll“ (1943) se také podobá

¹⁹ THEODORAKIS, M. *Manos Hadjidakis, egkomion*. vyd: Řecko: Ianos, 2004. ISBN 960-7771-94-X.

fantazii romantické éry, neboť skladatel byl inspirován 19. a zejména 20. stoletím, když měl tu čest se ve věku 67 let potkat s velkými skladateli jako Dmitrij Šostakovič, Sergej Prokopjev, Igor Stravinskij. Jak sám uvádí, inspirovali jej svým „ocelovým rytmem, ohnivou harmonií a pestrobarevným orchestrem“. Theodorakisova harmonie, která je tak odvážná a revoluční, jako rozšíření harmonie Stravinského, může být také jemná a mnohotvárná. Nejčastěji vychází z mnohdy uvolněných, někdy SOSTENUTA a jindy zase děsivých střetů problémů a pasáží, které se mísí s jasným a promyšleným kontrapunktem. Hlavní charakteristikou Theodorakise a společným prvkem s ruskými skladateli je jejich realismus, hluboká láska k člověku, velká víra v život a v budoucnost lidstva. A proto také my, studenti hudebních lyceí a studenti vysokých škol, vnímáme Theodorakise jako klasického skladatele 20. století a nikoli jako obyčejného skladatele a revolucionáře, o kterém si většina myslí, že je.

Klavírní dílo Mikise Theodorakise bylo vydáno v roce 2008 v album s názvem „klavírní kompletní práce“. Celkem 57 kusů a další transkripce z orchestrálních děl, jako je například „Balet Alexis Zorbas“. Který se konal roku 1988. Mikis Theodorakis je jediný řecký skladatel, který měl velký objem děl symfonické hudby. Napsal také šest passacaglie pro dva klavíry v roce 1955, které byly hrán v Ecole Nationale de Musique v prvním ročníku jeho studia. Práce skladatele, která vyčnívala byla suita pro klavír a orchestr psaná pro irskou divadelní hru, „Jeden Rukojmí“. Hudba byla napsána v Paříži v roce 1961 a poprvé se objevila v Aténách v roce 1962. Tato práce je charakteristická absencí řeckých lidových hudebních prvků skladatele. To odkazuje na moderní západní elementy, takové jako 8/8 tanečník a melodie k 2/4. Práce byla dlouho věnována klavíristce Tatianě Papageorgiuvé, která je jedina, která má v repertoáru všechny pianistické skladby Mikise Theodorakise a hraje je na výše uvedeném CD. Tatiana Papagergiu učí na klavír na konzervatoři Kodály v Aténách, který Kodály když Theodorakis byl v exilu, byl vedle něj s Šostakovičem. Tatiana vystupovala na koncertech po celém světě, jako jsou Anglie, Amerika, Rakousko, Austrálie, Egypt, Argentina,

Brazílie, Německo, Řecko, Španělsko, Čína, Kypr, Uruguay, Polsko, Turecko a hrála Theodorakisove skladby. Kvůli tomu klavírní dílo Mikise Theodorakise se stalo známým.

Mikis Theodorakis ve svých 22 letech sestavil sérii děl, včetně 11 klavírních prelud. Tato preludia byla složena pro jeho spolužáky na konzervatoři, od té doby nemnoho pianistů hrálo tato preludia, zaměřená na prsty jedné ruky. Celková doba všech preludií je 18 minut a kniha existuje jen v Německu, když se již skladatel stal známým v zahraničí. Tato preludia jsou vyučována dětem ve věku od 15 let. Děti se mají naučit polyfonii a složitějšímu rytmu. Protože byl skladatel ovlivněn ruskou školou, tak se tato preludia podobají romantickému stylu a pluralismu XX. století. „Mikis Theodorakis je člověk plný hudby. Napsal skvělou hudbu pro XX. století. Jeho klavírní dílo je příkladem, který má být napodoben. Theodorakis vytvořil globální a diachronní hudbu, protože se mu podařilo sjednotit klasickou hudbu s řeckými prvky. Je to jedna z nejdůležitějších forem moderní historie.“ řekl Guy Wagner.

3.1 Rozbor Theodorakisových preludií č.1 a č.11

Obvykle bylo preludium od Theodorakise atonální. První preludium k tempu „Tranquillo“, což je směr, kterým se provádí určitá část písňe klidným a tichým způsobem. Vzácné Tempo, ale viděli jsme to před a ve skladbách Edvard Grieg – Suita č. 1 op. 46 Peer Gynt – Morning Mood a Felix Mendelssohn - Op.34 , 6 písní pro zpěv a klavír č. 2 " Auf Flügeln des Gesanges ". Prelude č. 1 je jasně rozdělena na dvě části. S prvním poslechem první části můžeme říct, že je to část romantická, připomínající Chopina. Pravá ruka má dvě role, zároveň je to melodie a doprovod, přičemž vysoké noty jsou vždy melodické. Akordy v první části jsou dominantní septakord H dur v prvních 6 taktech a prokačuje s velkým septakordem E dur a Cis moll. Začíná používat gis v pravé ruce a g v levé a což přestává připomínat

romantickou skladbu. V prním čtení díla se zdá, že melodie je postavena na tonalitě, protože můžeme říct, že je napsána v E. Levá ruka drží pedál v dominantně tedy v H. Teoreticky to cestuje v tóninách, ale akusticky vám dává pocit stálé tóniny.

Ukázka č. 1

Preludes

Mikis Theodorakis
* 1925

Tranquillo $\text{♩} = 76$
sempre legato

1.

S

S malou přestávkou uprostřed skladby můžeme říct, že ve třetí řadě skladatel píše ve dvou tóninách současně, ale drží pedál v tonice. Vrací se k „Tempo Primo“ ve stejném motivem jako první 2 řady. Samo se to opakuje, s výjimkou posledních tři taktu, která jsou v tempu Andante a pravá ruka jde chromaticky dolů.

Ukázka č. 2

2. *sf* poco a poco animato *mf* *cres.* *poco rit.* *dim.* *fff*

Tempo I^o

dim. *Andante* *dim.* *poco rit.* *f*

Jeho poslední preludium, preludium č. 11, může být charakterizováno jako aleatorní hudba. Vyskytují se zde některé rytmické motivy, které jsou většinou opakovány. Pravá ruka rytmicky zůstává stejná, zatímco se mění levá ruka.

11. **Allegro** ♩ = 108

ff
sempre

Ve třetím řádě přechází rytmický motiv zprava do levé ruky se stejnými intervaly. Pravá ruka má roli levého rytmického doprovodu a metrum se mění ze 4/4 na 5/4 pouze na jeden takt. Poté zůstává rytmus stabilní, ale harmonicky obohacený.

Ukázka č. 4

V 11. Taktů levá ruka mění rytmický motiv a opakuje to stejné po čtvrtém taktu.

Ukázka č. 5

22

The musical score is written for piano in G major (one sharp) and 4/4 time. It consists of two systems of staves. The first system contains measures 11, 12, and 13. Measure 11 is marked with a '11' and features a trill ('tr') on the right hand. The second system contains measures 14, 15, and 16. Measure 14 is marked with a '14'. The right hand in measures 15 and 16 includes a 5/4 time signature change. The bass line is a steady eighth-note accompaniment throughout.

Změna levé ruky měří metrum opět na 5/4 na jeden takt. Původní motivy se začnou míchat, ale levá ruka mění rytmus ve vztahu k začátku. V skladbě je přitažlivost směrem k tónu Gis. První dva takty jsou úvod a pak 4. a 5. takt vstupují do tématu, které nekončí. Začíná dominantním septakordem, pokračuje s velkým mollovým septakordem a opakuje se ještě jednou. Následuje malý zmenšený septakord a ještě jednou velký mollový septakord. S tímto septakordovým vzorem skladatel pracuje a končí unisono pravou a levou rukou, aby dosáhl akordu, který začal a končí v gis.

Ukázka č. 6

The musical score consists of four systems of piano music. The first system (measures 14-15) shows a mix of chords and moving lines. The second system (measures 16-17) continues with dense chordal structures. The third system (measures 18-19) features a prominent melodic line in the right hand. The fourth system (measures 20-21) includes a 'sempre ff' marking and ends with a unison conclusion.

3.2 Klavírní koncert č.1

Koncert pro klavír byl napsán v roce 1957 v Paříži. V obecné rovině se řídí strukturou klasického koncertu pro klavír. V první části, ALLEGRO MA NON TROPPO, je původní téma expozicí klavírního sóla, kde jeho začátek pro levou ruku napodobuje buben.

Ukázka č. 1

The image shows a page from a musical score for a Piano Concerto by Mikis Theodorakis. The title "PIANO CONCERTO" is prominently displayed at the top. Below it, the composer's name "MIKIS THEODORAKIS" is written. The first movement is marked "I" and "Allegro ma non troppo (♩ = 160)". The score is written for Piano (SOLO PIANO) and includes parts for Flauti, Oboi, Cori (1-2 and 3-4), Solo PIANO, Violini I and II, Alti, and Celli. The tempo is marked "Allegro ma non troppo (♩ = 160)". The score includes various musical notations such as dynamics (p, f, dim, ff), articulation (accents, slurs), and performance instructions like "Pedal: Marcato fra sonne" and "molto cantabile". The score is written in a standard musical notation with a key signature of one flat (B-flat) and a time signature of 4/4.

Dále téma přebírá orchestr a poté klavír exponuje jeden ze základních motivů typický pro tetrachordální styl, který v té době dominoval ve skladatelových myšlenkách. S trylky a ornamenty, které následují, (Ukázka č. 2) jasně rezonuje krétská lyra. Avšak na tomto technickém plátně, na kterém je promítán klavír, strunné a dřevěné nástroje vystavují první téma charakteristické pro melodické vnímání skladatele té doby.

Ukázka č. 2

The image shows a handwritten musical score for a piece titled 'Ukázka č. 2'. The score is written on multiple staves, with the following instruments and parts labeled on the left:

- Fl. (Flute)
- OB. (Oboe)
- Cl. (Clarinet)
- Piano Solo
- Viol. I (Violin I)
- Viol. II (Violin II)
- Alt. (Alto)

The score is divided into three systems. The first system shows the Piano Solo playing a complex, rhythmic pattern, while the other instruments are mostly silent or playing simple accompaniment. The second system shows the Piano Solo continuing its pattern, with the Viol. I and Alt. parts entering. The third system shows the Piano Solo playing a more melodic line, with the other instruments providing harmonic support. The score is written in a clear, legible hand, with many accidentals and ornaments.

Následuje dialog klavíru a orchestru, který vede ke druhému tématu. Slyšíme ho poprvé v podání hoboj a violoncella.

Ukázka č. 3

The image shows a handwritten musical score for a piano solo and orchestra. The tempo is marked 'Andante'. The score is written on multiple staves. The piano solo part is written on a grand staff (treble and bass clef). The orchestral part includes staves for Piccolo, Flute, Oboe, Clarinet, Trombone, Piano Solo, Violin I, Violin II, Alto, Viola, Cello, and Double Bass. The score is marked with various dynamics such as *pp*, *p*, *mf*, and *f*. The key signature has two flats (B-flat and E-flat). The time signature is 4/4. The score is divided into measures by vertical bar lines. The piano solo part starts with a *pp* dynamic and features a melodic line in the right hand and a harmonic accompaniment in the left hand. The orchestral part enters with a *pp* dynamic and features a rhythmic pattern in the woodwinds and strings.

Třetí téma v tempu ANDANTE následuje intenzivní dialog klavíru a orchestru, kterému dominuje především rytmický prvek s dramatickým rozšířením. Toto rozpracování vede k opětovné expozici druhého tématu, tentokrát v podání flétny, a konec prvního tématu poté, co byl poprvé exponován klavírním sólem v CODA, je nakonec exponován pikolou a flétnou.

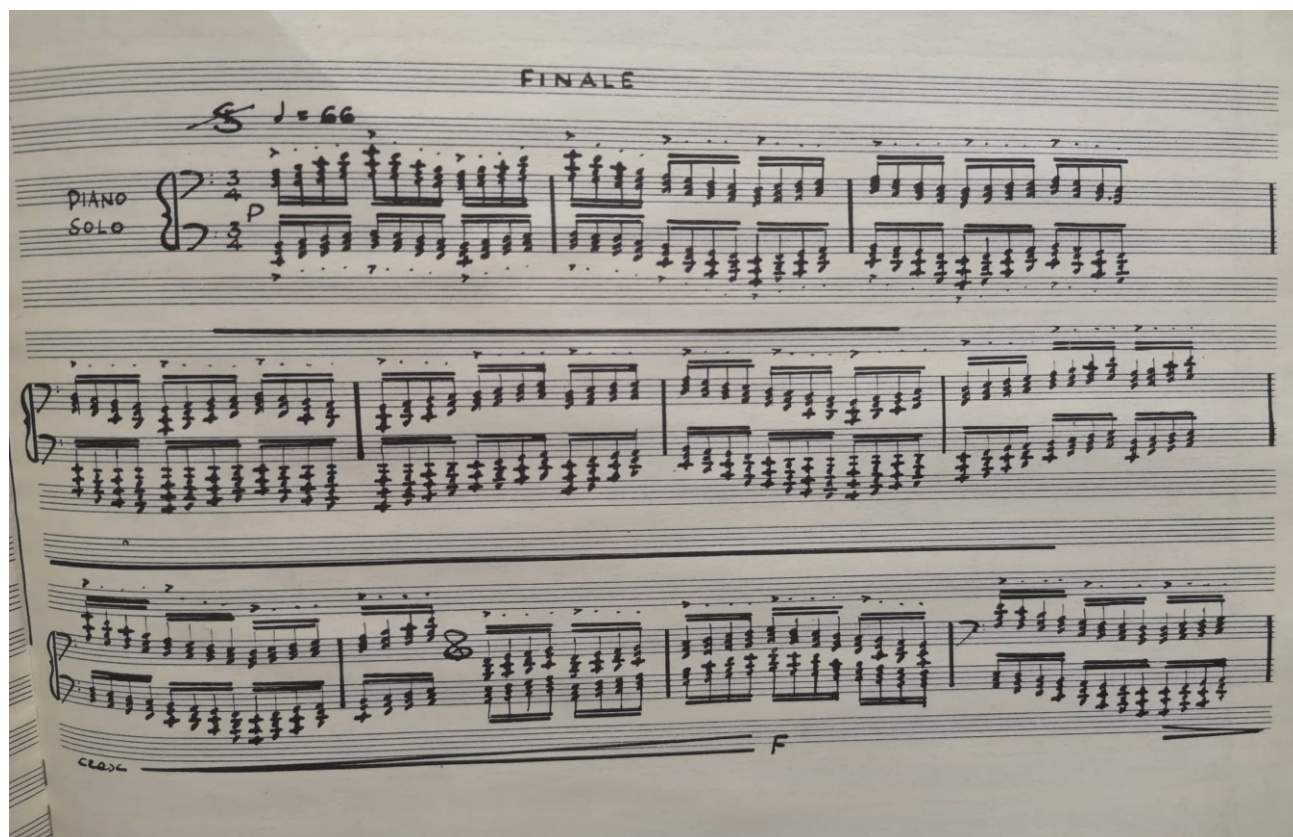
Všechna témata této části, kromě rytmického tetrachordového motivu, mají intenzivní lyrický, můžeme říci nostalgický, charakter, zatímco veškerá orchestrace, odhalená a strohá, vytváří atmosféru, kterou bychom mohli nazvat „klasickou“.

Druhá část ANDANTE začíná klavírem, sólem s řadou akordů soustředěných na silně dramatický motiv s vnitřním napětím, a to dvakrát. Poprvé ve střední poloze klavíru, a podruhé ve vysoké poloze, s obráceným melodickým pohybem. V rámci těchto prvních 11 taktů si můžeme všimnout, že máme plná dvanáctitónová seriální metoda, což že nejde o dodekafonii, ale o seriální metodu. A v celém skladatelově díle je to snad jediný případ úplné implementace dodekafonie, avšak smíšeným způsobem, tj. současně harmonické a melodické.

Následně pak orchestr exponuje stejná témata v dialogu s klavírem, který pokračuje v rozvíjení základního motivu pro nový dialog s orchestrem, avšak v mnohem živějších barvách.

Druhé téma je exponováno flétnami a fagoty, následovanými klavírem. Od tohoto okamžiku pokračuje dialog s orchestrem a kulminuje prvky prvního tématu. ANDANTE chutná tragicky, ale zdrženlivě. Od začátku do konce je to nepřetržitý průběh trvalého, neměnného tempa, bez sebemenšího nádechu. A sice kromě dvou krátkých pauz, které nám nabídnou dva vstupy z druhého tématu.

Finále dominuje krétský rytmus. Jedná se o rytmický motiv ze „Syrto Chaniotiko“, který lze nalézt v mnoha skladatelových dílech. Stručné krétské motivy také spočívají na paralelních jedenácti akordech. Plynou všechny společně, někdy směrem nahoru, jindy zase směrem dolů, jako zvukové kaskády.

Tyto paralelní akordy jsou pro sólistu opravdovou zkouškou, neboť vyžadují ocelovou sílu, která ji činí ještě těžší, nebo dá se říci zbožné dodržování tanečního rytmu. Tento rytmický melodický harmonický motiv tak začíná od spodního rozsahu klavíru, nepřetržitým vzestupným směrem, postupuje do vyššího rozsahu nástroje a neustále nabývá na hlasitosti. Po kulminaci dochází jen k mírnému zvolnění, pouze v hlasitosti, abychom si mohli poslechnout první hlavní téma exponované hobojem. Na základě těchto prvků pokračuje zpracování a dialog s orchestrem, který nás přivádí k druhému motivu, který přestože má stejný rytmický charakter, liší se svou melodickou stavbou. Na rozdíl od prvního motivu, který je diatonický, je zabarvenější. Tento motiv v kombinaci s violoncellem a basy hrajícími CON LEGNO vytváří takzvané BASSO OSTINATO s asymetrickým rozvinutím a dále orchestr rozvíjí druhé diatonické téma, příbuzné tomu prvnímu, jakoby v odpověď na první téma.

Najednou je celý tento vývoj přerušen vstupem nového tématu ve dvou částech opět charakteristických pro skladatelův převážně melodický styl v té době. V rozvinutí, které následuje, můžeme nalézt všechna témata a všechny prvky a je zdůrazněna snaha o kontrast s diatonickými a zabarvenými prvky, tedy techniku, kterou se skladatel v té době vážně zabýval, jelikož ji můžeme nalézt i v jiných jeho dílech.

Charakter finále je silně dionýský, avšak aniž by tento prvek zmírňoval sílu čistě řeckých melodických témat, které jsou plné lyrického světla.

4. Přehled Theodorakisovy tvorby podle žánrů

Theodorakisova rozsáhlá kompoziční tvorba obsahuje skladby vokální, operní, skladby pro komorní soubory, divadlo, balet, koncertní, orchestrální a samozřejmě klavírní.

Jeho vokální tvorba se skládá z 35 písňových cyklů, 9 písňové cykly napsané před juntou, 13 písňové cykly napsané během juntou, 26 písňové cyklu po juntě, 40 dětských a 3 kantáty, 9 oratorií.

Divadelní tvorba obsahuje 12 skladeb pro smíšený sbor, orchestr a solisty.

Do oratorní a kantantní tvorby byl ovlivněn básníky. Celkem jsou 7 pro sbor, pro solistický hlas, orchestr, klavír a tradiční řecké hudební nástroje.

Theodorakisova symfonická tvorba obsahuje 7 symfonie, 1953 jeho první symfonie, jeho druhá symfonie pro dětský sbor, klavír a orchestr, třetí symfonie pro sopran, sbor a orchestr a jeho čtvrtá symfonie pro sopran, mezzosoprán, vypravěč, sbor a symfonický orchestr bez smyčček.

Baletní tvorba se skládá z osmi skladeb včetně jeho a balet věnovaný dvěma starověkým řeckým osobnostem.

Jeho klavírní tvorba obsahuje valčík, cyklus 11 preludií, 1 menuet, 1 fantazie, 1 sonatina, 1 passacaglia, 1 malá suita, cyklus 12 klavírních skladeb, adagio pro klavír a 1 klavírní koncert. V celé komorní hudba použití klavír, na druhé sonatině je pro housle a klavír, na jeho triu pro housle cello a klavír a sexteta pro smyčcový kvartet, fletna a klavír, komponoval pro komorní hudbu jedna skladba pro housle a klavír a dvě pro cello a klavír.

Jeho komorní hudba bez klavíru má smyčcové kvarteto č. 1, Duetto pro dvě housle, etude pro dvě housle a violoncello a komponoval pro solové cello.

4.1 Soupis Theodorakisovy klavírní tvorby

Pro lepší orientaci v Theodorakisově klavírní tvorbě uvádím seznam skladeb, jež jsem našla na webových stránkách a jsou uvedeny v seznamu bibliografie. Tento seznam je chronologicky řazen podle jednotlivých druhů Theodorakisovy klavírní tvorby a zahrnuje Menuet, Valčík, Fantazii pro klavír, Cyklus 11. Preludií, Malou Suitu, Cyklus Sonatin, Cyklus Passacaglií a Cyklus 12. Klavírních skladeb.

Druh	Tonina	Tempo	Rok
Menuet	A dur	Moderato	1942
Valčík	C dur	Allegro Vivace	1943
Fantazie pro klavír	G moll	1. Andante 2. Piu Mosso 3. Meno Mosso 4. Adagio Et Molto Legato 5. Tempo primo	1943
Cyklus 11 Preludií	-	No. 1: Tranquillo No. 2: Allegro No. 3: Sostenuto E Cantabile No. 4: Andante Mosso No. 5: Adagio Appassionato No. 6: Andante Semplice No. 7: Andante Semplice No. 8: Andante No. 9: Adagio No. 10: Tranquillo No. 11: Allegro	1947
Malá Suita pro klavír		Poco Allegro – Piu Mosso Lento Allegro Molto Marcato Andante Mosso	1954
Sonatina pro klavír		Vivo – Poco Meno – Tempo Primo Intermezzo I: Lento Intermezzo II: Andante Allegro Molto Vivace- Andantino – Tempo Primo- Poco Sostenuto- Andantino – Piu Mosso	1955

Passacaglia pro 2 klavíry		No. 1: Lento Ma Non Troppo No. 2: Maestoso Divertimento in stressso tempo No. 3: Allegro Marcato No. 4: Andante No. 5: Moderato No. 6: Misterioso	1955
Adagio pro klavír	-	Adagio	1993
Cyklus 12 klavírních skladeb		No. 1: Andante Cantabile No. 2: Larghetto/Tempo Di Rubato No. 3: Andante Sostenuto No. 4: Grave (Largo) No. 5: Moderato No. 6: Alla Marcia No. 7: Largo Cantabile No. 8: Allegro/Vivo No. 9: Adagio/Lento/Largo Sostenuto No. 10: Allegratto No. 11: Largo – Piu Mosso No. 12: Andante Appassionato - Maestoso	1998

ZÁVĚR

Představovat skladatele Mikise Theodorakise hudební veřejnosti by bylo nepochybně nošením dříví do lesa. Čtyřidevatesátiletý umělec se postupem let zařadil mezi nejúspěšnější tvůrce řecké soudobé hudby. Návštěvníci koncertů jej znají jako plodného skladatele, od jehož děl se naučili očekávat myšlenku, vždy vyjádřenou s vrcholným technickým mistrovstvím. Theodorakis vyniká jistou svérázností jak osobní, tak hudební. I bez detailních hudebně teoretických rozborů je patrné, že Theodorakis patří v celé historii řecké hudby k nejvýraznějším skladatelům, a to především v oblasti klavírní a vokální hudby.

Při formování osobnosti každého člověka, a umělce zvláště, hraje rozhodující roli doba jeho dětství a dospívání. Vedle celé řady obvyklých intimních zážitků z rodinného života zasáhla do Theodorakisova růstu v útlém dětství výrazným způsobem válka. Jestliže dnes nacházíme v Theodorakisově tvorbě silný příklon k humanismu, výrazný odpor proti nenávisti a duševní malosti, je to pravě důsledkem toho, jak sám na sobě poznal nejrůznější projevy války, které vyvrcholily jeho internací v koncentračních táborech v Řecku. Základním zdrojem Theodorakisovy tvůrčí síly je mimořádná intenzita jeho duchovního života, která je vyhraněna a vymezena jeho hluboce prožitou křesťanskou vírou. Celé Theodorakisovo dílo je naplněno láskou a obzvláště se v jeho tvorbě projevuje láska k dětem. Desítky písní, či instruktivních skladeb jsou dětem myšlenkově velice blízké, detailní pochopení mentálních i technických problémů dětského světa není výsledkem znalostí a studia, nýbrž lásky.

V autorových dílech nalezne posluchač lásku k člověku, k národu, oslavují rovněž lidskou vzájemnost. Je to hudba, která nepláče nad bolestmi dne ani nepřenáší na posluchače umělcovo osobní trápení. Dýchá přírodou, má smysl pro vnímací schopnosti širokých vrstev posluchačů, aniž by se podbízela. Theodorakisova hudba vyjadřuje vyznání lásky k člověku. Domnívám se, že to je její základní

podstata, v tom je síla a působivost Theodorakisovy tvorby.

Úcta, obdiv a láska k životu, kterou nacházím v Theodorakisově hudbě při každém jejím poslechu, na mě vždy velmi silně zapůsobí. Domnívám se, že by mohla oslovit posluchače i v zemích, které jsou svou kulturní tradicí Řekům značně vzdálené a do nichž zatím povědomí o existenci a tvorbě tohoto velkého skladatele zatím neproniklo. Patří mezi ně evropské země a do značné míry i Velká Británie. Jako budoucí absolventka nejstaršího českého vysokého učení, Karlovy univerzity v Praze, pociťuji jako jistý morální závazek přeložit v budoucnu svou práci do angličtiny a pokusit se o její vydání ve Velké Británii případně i na Kypru. Tím by tato práce mohla přispět k poznání jedné z nejvýraznějších osobností řecké soudobé hudby i mimo řecky mluvící země.

BIBLIOGRAFIE

THEODORAKIS, M. *Kde najdu svou duši... Hudba*. vyd. Řecko: Ianos, 2016. ISBN 978-618-5141-29-5.

THEODORAKIS, M. *Kde najdu svou duši... Umění a Kultura*. vyd. Řecko: Ianos, 2017. ISBN 978-618-5141-40-0.

THEODORAKIS, M. *Kde najít mou duši...Ideje*. vyd. Řecko: Ianos, 2018. ISBN 978-618-5141-54-7.

JULIAMOS, K., THEODORAKIS, M. *V dialektické harmonii*. vyd. Řecko: Gutenberg, 2018. ISBN 9789600119787.

ARCHIMANDRIDIS, J. *Mikis Theodorakis, můj život*. vyd. Atény: Edice Pataki, 2011. ISBN 9789601643410.

THEODORAKIS, M. *Symfonický Theodorakis*. vyd. Řecko: Pataki, 2008. ISBN 9601623221.

ISIGONI, M. *Má milá Myrto*. vyd. Řecko: Libanis, 2006. ISBN 960-14-1201-8.

HOLST, G., MASSINE, L. *Mikis Theodorakis: muž, tvůrce, hudebník, politik, Krétský a ekumenický*. vyd. Chania: Perfektura Chania, 2005. ISBN 960-86576-8-7.

LOGOTHETIS, J. *Mé náboženství je Řecko*. vyd. Řecko: Ianos, 2017.

THEODORAKIS, M. *Dialogy v soumraku*. vyd. Řecko: Ianos, 2016. ISBN: 9786185141219.

THEODORAKIS, M. *Můžeme*. vyd. Řecko: Indiktos, 2011. ISBN: 9789605183899.

THEODORAKIS, M. *Manos Hadjidakis, egkomion*. vyd. Řecko: Ianos, 2004. ISBN 960-7771-94-X.

Notové ukázky

THEODORAKIS, M. *Preludes*. vyd. Mainz: Schott, 2009. ISMN: 979-0-801152-17-6.

THEODORAKIS, M. *Sonatine pour piano*. [online]. Dostupné z: <https://adagiomode.com/score/mikis-theodorakis-sonatine-pour-piano/>

RÉSUMÉ

Bakalářská práce obsahuje čtyři hlavní kapitoly, které jsou zaměřeny na život a klavírní tvorbu Mikise Theodorakise.

První kapitola Základní biografické údaje, obsahuje stručný životopis autora, základní rodovou genealogii, seznamuje se s jeho učiteli a prvními kroky v hudbě. Dále se zmiňuje o hudebním vzdělání a rodině autora a také o jeho pobytech v cizích zemích.

Druhá kapitola se věnuje inspiračním zdrojům Theodorakisovy tvorby, které skladatel sám spatřuje v pravoslavném křesťanství, lidové poézii, či ve vztahu k politice.

Třetí kapitola je věnována rozboru tří vybraných skladeb (lehké – středně obtížné) ze skladatelovy klavírní tvorby. Jedná se o klavírní skladby Preludium č. 1, Preludium č. 11 a Sonatina pour piano. Každý rozbor je završen návrhem využití skladby v pedagogické praxi.

Konečně do čtvrté a poslední kapitoly je řazen přehled Theodorakisovy tvorby podle žánrů a soupis celé Theodorakisovy klavírní tvorby v chronologickém řazení.

SUMMARY

This bachelor thesis consists of four main chapters which are focused on the life of Mikis Theodorakis and his creation of compositions for piano.

The first chapter, called Basic biographical information, contains a brief biography of the author, essential genealogy, his teachers and the first steps in the field of music. Furthermore there is a reference to musical education and family of the composer and also to his sojourns abroad.

The second chapter attends to Theodoraki's sources of inspiration, which the author himself finds in Orthodox Christianity, folk songs, or in the relationship with politics.

The third chapter marks the analysis of three selected pieces (easy – to medium – difficult) from the piano creation. Namely pieces Preludium no. 1, Preludium no. 11 and Sonatina for piano. Each analysis is sealed by the proposition of use of the piece in pedagogical practice.

Finally, in the fourth chapter there is inserted an overview of Theodorakise's creation sorted according to the genres and a listing of entire Theodorakise's piano creation in chronological order.

PŘÍLOHY

SEZNAM PŘÍLOH

Preludium č.1.....	1
Preludium č. 11.....	2
Klavírní koncert č.1	39